Het Aardrijkskundig
en Statistisch Woorden-
boek van N.I. bewerkt
naar de Jongste en bes-
te berigten.

XXI:-
217
ex. 2

289.300

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

XXI : -
217a

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

XXL 217

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Tanggal : 29-7-2010
Nomor Induk : 10847/PN-Museum/10
BIB - ID : 942160
ITEM - ID : 22224327
Asal : Museum Pusat

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

QPCARD 10

Het „Aardrijks
denboek
jongste
dam,
I deel
ƒ 16.—

Toen wij de aa
zen in het Tijds
wij naar het spoo
bemind van de g
wordt gepraat en
van meerdere, jon
De aankondig
mans-stijl, stijl
schrift nà de holl
onthielden van
Maar de zuch
de verzoeking
op reis, uit dit
vele plaatsen
ten komen.
Als de nieuw
de deel vloeit,
A tot Q, dan

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Het „Aardrijkskundig en Statistisch Woordenboek van N. I., bewerkt naar de jongste en beste berigten." Amsterdam, P. N. VAN KAMPEN; 1861 I deel A— J. 1863 II deel K— Q. *f* 16.— per deel op Java.

Toen wij de aankondiging van dit „reuzenwerk," lazen in het Tijds. voor N. I. 1861, II 305, verlangden wij naar het spoedig bezit. Want wie de wetenschap bemind van de gewesten, waarover thans weder zoo veel wordt gepraat en geschreven, hunkert naar het opdoen van meerdere, jongste en beste kennis.

De aankondiging was in zóó hoogdravende, staatsmans-stijl, stijl van het eenmaal wetenschappelijk tijdschrift nà de hollandisering in 1849, dat wij vooreerst ons onthielden van de doorbladering van dit „pluizerswerk."

Maar de zucht tot vermeerdering van kennis konde verzoeking weldra niet meer wederstaan, toen men op reis, uit dit boek der alwetendheid, het fijne van vele plaatsen en zaken, het een en ander wilde te weten komen.

Als de nieuwste en bestste bronnen waaruit het derde deel vloeit, ook zoo nieuw en best zijn als die van A tot Q, dan zal de Indische wetenschap een woorden-

PERPUSTAKAAN NASIONAL R.I.
BAT. GENOOTSCHAP VAN K.EN W.

boek uit de oudheid en voor de rariteit-boekerij bezitten.

De redactie moet, zoo als de chinesche kerk zegt, uit heeren en dames betaan.

Die redactie schijnt het overtollig geacht te hebben alle bekende boeken en kaarten intezien, alle inlichtingen in te winnen van mannen in loco bekend.

VALENTYN, de Oosterling, OLIVIER, eenige op *Java* gedrukte werken, reisbeschrijvingen, leveren geene nieuwste en beste waarheden voor zulk een werk van *f* 16 per deel.

De redacteuren hebben niettemin bewijzen van almagt, annexatie-leer en van nieuwe geographie gegeven.

Gebergten en bergen worden aan elkander geketend, bevolkt en begroeid; steden onstaan in zee, buitenslands; vestingen verdwijnen; afstanden vergrooten en verkleinen; plaatsen worden verplaatst, namen gaan anderhalve eeuw terug.

De taal, de namen, de spreek- en schrijfwijze wordt geamsterdammiseerd, en het woordenboek van VAN DER AA en van WITSEN GEYSBEEK wordt trouw gevolgd met Fransche, Hoogduitsche, Engelsche kleeding, in plaats van die barbaarsche Indische landstalen.

Om te beginnen merken wij op, dat het *Yang-* of *Hejang*-gebergte, volgens JUNGHUNHN *Ajang* genaamd, wordt voorgesteld als bestaande uit kalk, met de bergtoppen *Argipoero,* (*Argo-poero,*) *Tjemoro-kendeng, Idjen* of *Tassem.* Dit heeft JUNGHUHN ons niet geleerd en is in loco anders. Ook weet men er van geen *Domon*-gebergte of bergtop *Tjemorokendeng.*

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Banjoebiroe (Passaroewan) en *Banjoebiroe* (*Ambarawa*) wordt wel onderscheiden, maar de buskruidfabriek van de laatste plaats wordt in de eerste gesteld en het „doodendal" van *Diëng* is in *Ngantang* geplaatst.

Op *Madoera*, het eiland, worden genoemd afstanden van de hoofdplaatsen „*Madura*, van *Bangkallang*, van *Soemanap*." Ook worden genoemd, *Ambalega* en *Balega* en *Blega*.

Madura en *Ambalega* bestaan niet als steden of plaatsen. Deze komen ook niet voor in de „laatste, jongste beste berigten," Tijds. N. I. 1858. Deze opgaaf is die van VALENTYN 1720, en Woordenboek A. J. VAN DER AA, 1839.

Ardjasa, hoofdplaats van 't distr. *Kalitikoes*, ligt, blz. 35, op den weg van *Djember* naar *Bondowosso* (!!!) *Amsterdam* in *Braband!*

Ardipoero is een dorp op den berg *Raon!*

Argopoero is een vuurspuwende berg, „de hoogste van 't *Ajang*- of *Idjeng*-gebergte!" En *Idjeng* is *Tassem*, *Pen til* (tepel) is *Pendil* (pot.)

Nalezingen over Madoera (Eiland.)

Ajer Mata. Koningrijk *Madura*; te *Arosbaja*; *Satan*. Moet zijn: *Ayer Matta*; regentschap *Madoera*; bij *Arosbaya*; *Djin's*. Er bestaat geen Koningrijk *Madoera*, geen overlevering van *Satan*.

Ambalega, 26 palen van *Bankalan*; 44 van *Madura*;

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

77¼ van *Sumanap*. Door een prachtig bosch omgeven. Een fraaije moskee, 4000 inwoners onder een Ingebei. Vergelijk VAN DER AA, blz. 121 deel I; dáár staat, 1839: *Ambalega*; stad in 't midden van *Madura*, 2½ m. O. t Z. van *Maduretna*; 1 m. N. W. van *Sampan*, ten N. van een bergrij; rondom door zwaar bosch omgeven; Moorsche tempel, 4000. inw. Ingebei. Precies zoo als VALENTYN voor 140 jaren zeide!

Er is sedert anderhalve eeuw geen woord meer van waar, zoo als de kaart aanwijst en aanwees in 1860 en men in loco vernemen kan.

Balega of *Blega*; dorp op *Madura*, afd. *Madura*, landschap *Bangkalan*, 26 palen van *Bangkalan*, 44 van *Madura*, 77¼ van *Sumanap*. Volkrijke plaats. Poststation. Fraaije moskee. Opperhoofd. Goed bebouwde omstreek. (Ongeveer als bij v. d. AA, II 32, 33, 1838. OLIVIER 1824.)

Balega; district, 5,600 inwoners (als voren.)

Balega; rivier; bosch, 30 palen van *Bangkalang*, als voren.)

In 1858, Tijds N. I., I. vindt men, van 1856, wat „jongers en juisters," bl. 343, 346, 12,579 inwoners; geen bosch; een distrikts hoofdman; miserabele dessa; en in 1860, (jaar van 't schrijven van 't artikel,) vond ik geen blaadje Djatibosch, elfduizend menschen in 't distrikt in 136 dessa's, en niets van eene fraaije moskee.

Volgens opgave van de litteratuur over *Madura*, (*Madoera*,) deel II, blz. 403, is toch de latere opgave geraadpleegd. Waarom dan de „oudste" berigten verkocht voor „jongste en beste?"

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

In deel II vindt men de stad *Madura* niet; in deel I wordt op vele plaatsen *Madura* van *Bangkalang* onderscheiden en wel op 18 palen afstands! Elders 17 en 7 palen van *Kamal*; ook 97 palen!

Aroes Boaija is een dorp in „*Madura, Bangkalang.*"

Arosbaja is een stad op de N. W. kust van *Madura*, 3 palen van 't noorderstrand, 11 van *Bangkalang*, 29 van *Madura* (?) 114½ van *Sumanap*; 2 moskeen; 2 groote marktplaatsen; een ontvanger der zeetollen; aanzienlijke handel; aangeslibde haven.

Ach! was er maar een vierde deel waar van die grootheid! Ik heb niets dan hutten, ellende, een pachter en een boomwachter gevonden in 1861.

Van der Aa maakte er in 1838 nog wat oud-waars van, bl. 345, I; een groot en welvarend vlek, tommongong, fraaije huizen. Overigens is het Woordenboek naar „jongste en beste berigten" 1861, hetzelfde als dat van 1838, en dit is naar Valentyn 1720. De articulator heeft zeker geene latere berigten geraadpleegd. Van der Aa gaf ook op:

Arosbaja, Arosbay, Arosbaya of *Sumanap*; en op bl. II, 83 doet hij *Arosbaya* bestaan op de plaats van het tegenwoordig *Bankalan*; en de schrijver van 1861 doet *Bangkalang* liggen op 18 palen van *Madura*, deel I. 74, naar de „jongste en beste berigten!"

Op het eiland *Madoera*, te *Bankalan* zelve, is het anders. Dáár zegt men niet: *Madura*, maar *Madoera*, *Madhoera*, *Madoeretna*; niet: *Bangkalang*, maar *Bankalan*, gezegd *Madoera* en *Aroesbaya* wordt door den inwoner

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

uitgesproken: *Risbadja,* geschreven *Aroesbaya.* Dit gehucht, de dessa, ligt 9 palen noord van *Bankalan,* had in 1860 28 huisgezinnen bevolking, één steenen huis van den pachter, één langgar, (bidhuis) maar geen moskee en geen schijn, geen herinnering, geen bewijs van aanzienlijk heid.

Barak Daija, Barak Laut. De schuld van deze schrijfwijze ligt aan BLEEKER, 1848. Moet zijn geschreven: *Barat daya,* (noord west.)

Barat laut (zuid west) en wordt uitgesproken: *Bharah, dadja, lauw.*

Baranta, dorp, landschap *Balega.* Lees: *Pamekasan. Brantah* ligt 30 palen oost van het landschap *Balega,* zoo als uit de kaart van 1860 blijkt.

Batoeran, bij *Soemanap;* badingrigting. Lees: *Batoewan;* bl. 125.

Bloetoe, dorp, *Soemenap,* 6½ p. van *Soemenap*: 96¾ van *Bangkalang,* 114¾ van *Madura* (?). *Baloetoe* in *Timoerlaauwt,* paal 99 van *Kamal,* of 88 palen van *Bankalan.* Heet ook *Palata, Balata;* ligt 8 palen van de kraton *Soemenap* en 12 van de Europ. hoofdplaats. Met 70 huisgezinnen bevolking, 1859.

Boender, Boendar, dorp, een uur z. o. van *Pamekasan,* 45 p. van *Soemenap,* 68 van *Bankalan,* 86 van *Madura* (?) Zoutpannen, 224 stellen; (volgens VAN HOEVELL 1847?) *Boender* is geen dorp, maar eene groote uitgestrektheid van land met zoutpannen, dorpen en pakhuizen, die eigenlijk Tjapak heeten. In 1861 heeft men het artikel van 1838 overgenomen uit Do-

MIS 1830. Wat DOMIS en VAN HOEVELL „*Boender*" noemden, was de dessa *Demawoe, Pademawah,* 1859, met 1,036 huisgezinnen.

Darna, Tandjong, dorp, 50¾ p. van *Soemenap,* 52½ van *Bangkalang,* 70½ van *Madoera* (?) lees: *Darmatandjoeng,* paal 63 van *Kamal,* 52 van *Bankalan,* 48 oost van *Soemenap.* Post aan de grens tusschen *Sampang* en *Pamekassan.*

Djandi. De Berlijnsche uitspraak van *Tjandi* op *Java.*

Djati Rongkong, dorp, distrikt *Balega.* Lees: *Djatirongkong,* post, paal 32, 22 oost van *Bankalan,* 5 west van *Balega,* heuvel-bosch, grens van *Bankalan* en *Balega.* Volgens uitspraak: *Djatirangkang.*

Gagar, berg, 800 voet hoog, (bl. 328, I, opgave v. HOEVELL?)

Geger, heuvel en dorp met aardolie, (bl. 344, I, opgave C. DE GROOT?) bl. 342, deel I. Tijds. N. I. 1858, staat *Gégér.* De naam beteekend in 't Madoereesch: vallen. Het woord *Gégér, Gejger, Geuger,* is, zoo als het uitgesproken wordt, onbeschrijfbaar, een dubbele keelklank met fransche uitspraak van de g, als in gôut. Bij *Madura* staat: *Oeger* (drukfout?)

Galjoe, eiland oostkust *Madura.* Dit is niet bekend, wel *Sapoedi,* bijgenaamd *Galjoen; Pondi,* bijgenaamd *Gilian, Gilioen. Gili* is eiland.

Giliang, Gilingsang, eiland, zuidwest van *GiliRadja;* twee palen groot; tweeduizend inw. Een veilig kanaal ten oosten. Verzamelplaats op 25 Maart 1849 van de derde expeditie tegen *Bali, (?)*

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Giliang, zie *Pondi*. *Giliansing*: zie *Pondi*, *Giansing*, II, 817; *Gilian*.

Alzoo vier soorten van namen, waarvan er geen voor eenig bekend bepaald eiland aanteduiden is, volgens de „jongste en beste" opgave, T. N. I. 1858. II. 2, en Ind. Aritief I. en andere jonge werken.

Giliang, *Gilingsang*, 2 palen groot, 2000 inw., zuidwest van *Gili Radja*, expeditie 1849, moet zijn: *Pondi*, ook gezegd *Gili-an-sing*, 6 vierk. palen; 2300 inw., oost van 't land van *Soemenap*, noord oost van *Gili Radja*. *Gili-hejang*, zuidwest van *G. Radja*, is eene kleine onbewoonde koraalplaat; vergelijk v. d. Aa, G. 577, 1843, en de in 1861 aangehaalde bibliographie van *Java*. De opgave van 1861 is die van Raffles, 1815, dus wat oud.

Gili Genting of *Ginkij*, voeg bij: *Nigthingall* island, omdat hier in 1815 de Balische expeditie onder N. bijeenkwam. (Deel II bl. 573 juist.)

Gili Loewak of *Tortel*-eil. Lees: of *Tortue* (schildpad.

Gili Poetak; (Duitsche uitspraak van *Boetak*, kaal.)

Ingadaka, dorp, *Soemanap*, zuidkust, bl. 542 I. lees:) *Aing-daká*.

Aanganjar, dorp, eil. *Gili Genting*, bl. 1; lees: *Aing andjar*. *Aing* is in 't Madoereesch als *Ayer* in 't Maleisch en *Banjoe* of *Toyo* in 't Javaansch: water, ook bron- en rivierwater.

Jamplong of *Yamplong*, dorp in *Soemenap*. Lees: *Tjamplong* of *Njamplong*, poststation, paal 58, in *Sampang*, 47 p. oost van *Bankalan*.

(Eind deel I. 1861, voor *Madoera*.)

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Nalezigen over 't eiland Madoera *in het II deel.*

Kabbeljaauws droogte; eil. *Badingin,* Lees: eil. *Mendhangin.*

Bandigan, eil. bij *Madura* (I. 68,) Lees: *Mendhangin.*

Bokken-eil. *Mandhingan* of *Mendjangan;* (I. 188.) 2 mijlen omtrek.

Mandhingan of *Mendjangan,* onbewoond eil. onder *Bangkalang.*

Mendhangin, (Bokken-eil.)

Vijf artikelen over 't zelfde eilandje; vijf namen; 2 mijlen; onbewoond. In de zeevaartkunde heet het: *Bokken*-eil. Te *Sampang* heet het: *Mendhangin.* Behoort onder en ligt nabij *Sampang.* Is bewoond met, 1859, 89 menschen. Is apanage van de weduwe des vroegeren Tommongongs van *Sampang;* levert c. c. *f* 1000 's jaars op. Is groot twee vierk. palen. Bij verbastering heet het *Baddiengien* enz.

Kaloempang, dorp, *Soemanap;* 27½ p. van *Soemanap.* 100¾ van *Bankalan;* 118¾ van *Madura* (?) Lees: *Kaloempang barah* en *K. lauw,* twee dessa's in *Barat laut, Soemenap,* wester grens, 20 p. west van de hoofdplaats, dus 91 oost van *Bankalan* en 96 van de westelijke kust.

Kamal, haven, droogten; 7 p. van *Madura,* 11 van *Bangkalang,* 114¼ van *Soemanap.* Lees: *Kamal,* landings plaats tegenover *Soerabaya,* dessa *Banjoeayoe,* met passangrahan. Hier staat paal No. 1. Te *Bankalan* staat paal No. 11 en 12, om de noord; te *Soemenap* staat

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

paal No 111, om de oost. Paal 7 van *Kamal* is *Bandhong*. (*Madura*, haven, droogten, in loco onbekend.)

Kamerian of *Urk*, eil. 7° 4′ 45″ Z. B. 115° 14′ 46″ O. L. Lees: *Kamirian*, gezegd *Urk*; klein eiland en vaarwater, (pasage) 7° 4′ 15″ Z. B. 115° 16′ 45″ O. L. Gr. 8° 24′ 45″ O. L. Batavia.

Kapedi, dorp, post. *Soemenap*. 100¾ p. van *Madura*, 83¾ van *Bangkalang*, 20½ van *Soemanap*. Heldere bronwel. Vier overoude palingen, die niet vermeerderen of verminderen. Lees: *Kapèdi*, post op paal 93; dorp met 170 huisgezinnen; rustplaats; distr. *Timoer lauw*. (Van de palingen wist men in 1861 niets hoegenaamd.)

Kota of *Soemanap*; distrikt. Dit is even als: Stad of *Amstelland*.

Laboehan, drie dorpen. Lees: *Laboeän*; (ankerplaats, niet *Laboehan*, meloenentuin.) Al de *Laboehans*, blz. 305, zijn eigenlijk *Laboewan's* of Pa-*Laboeäns*. Madoresche uitspraak van *Laboehan* beteekent: binnendringen.

Lang-eil. *Kangeang*. Lees: *Gili Pandjang*.

Lapa, rivier, dorp, punt, 134¾ p. van *Madura*, 116¾ van *Bangkalang*, 13½ van *Soemanap*. NB. *Lapa* de uiterste oosthoek van het eiland, p. 124. Lees: *Lapa*, oostelijkste landspunt van 't eiland *Madoera*, op 6° 51′ 30″ Z. B. en 113° 57′ O. L. Gr., of 1° 15″ verschil in lengte met het meest westelijke punt *Tandjong Melaya*, dat is: 92 palen oost en west. Lees: *Lapa-Soera* en *L. Tjato*, twee dorpen bij genoemden uithoek; 210 huisgezinnen bevolking; elf palen noordoost van *Soemenap* de hoofdplaats gelegen. (1859.)

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Larangan tokol, dorp. *Pamekasan,* (distr. *Barat laut.* Bij te voegen dat hier eenige vuurbronnen ontdekt zijn.)

Limbong, dorp, *Soemanap, Timor laut,* aan de rivier *Serokka.* 108¼ p. van *Madura;* 90¼ van *Bangkalang,* 8½ van *Soemanap.* Lees: *Liemboeng barat* met 100, *L. Timoer* met 94 huisgezinnen bevolking; *Timor laut, Soemenap,* 9 p. westwaarts.

Linteng, dorp, *Soemanap;* 106¾ p. van *Madura;* 88 van *Bangkalang,* 7 van *Soemanap.* Lees: *Lientɔeng,* dorp, *Timor laut, Soemenap,* noord van *Liemboeng,* 300 huisg. bevolking.

Longoes, dorp. Z. O. punt *Soemanap,* 128¾ p. van *Madura,* 110¾ van *Bangkalan,* 7½ van *Soemanap.* In loco totaal onbekend. Wel is er een dorp op *Telanggo,* tegenover *Kalianget,* 8 paal zuidoost van *Soemenap* en dat *Langoe, Jongoe, Joenggo* heet. Welligt wordt dit bedoeld. Dit zal 101 palen west van *Bankalan* liggen.

Madura, groot eiland, in 't gezigt van de res. *Soerabaya.* Op *Madoera* zegt men niet *Madura,* (Duitsche term,) maar wel *Madoera.* Zoo schrijft men ook. Alleen van een betrekkelijk klein deel en alleen van de kust van *Soerabaya* ligt *Madoera* in 't gezigt, want het is drie maal grooter dan *Soerabaya.*

Madura, blz. 404, vorst, vasal, lees: regent, (gouverneur,) met hoogen titel en eigen landsbestier.

De „stad *Madura,*" die volgens de afstands opgaven 18 of 16 palen van „*Bangkalang*" zoude afliggen, wordt niet opgenoemd.

Dit is juist, er bestaat geen zoodanige stad, veel

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

minder dat er nog 18 of 16 palen lands west van *Bankalan* ligt.

De hoofdplaats *Bankalan* heet, inlandsch, *Madoera*, voor 't geheel, zoo ook het land, het regentschap. En het land, van *Bankalan* af gerekend, strekt zich uit 6 palen west, 11 palen zuid, 11 palen noord. Alle de afstands opgaven van „*Madura*" zijn dus onjuiste verzinsels van onwetenden.

Wij kennen geen enkel oud of jong werk waarin dit verzinsel voorkomt. VALENTYN alleen hoorde van *Ambalega, Madoeretna,* welligt vroegere woonplaatsen; 18 palen oost van *Bankalan* liggen de boschheuvelen Galies. Maar het woordenboek 1863 plaatst *Madura* om de west, in *Sedayoe,* op *Java!*

Dit Amsterdamsche bijvoesel moet te meer verwondering baren, wijl volgens Deel I (op: *Java,*) en Deel II, (op: *Madura,*) als bronnen zijn opgegeven de schriften van H. J. DOMIS, H. ZOLLINGER, P. BLEEKER, W. H. VAN HOËVELL, C. DE GROOT en J. HAGEMAN, J.C. z. die allen nog al wat over *Madoera* schreven, de laatste uitvoerig in 1849, 1852, 1858. Bij geen dezer schrijvers komt een westelijk hersenschimming „*Madura*" voor.

't Is wel te bejammeren dat het vertrouwen op het geheel moet verzwakt worden, wanneer namen willekeurig veranderd en de indische bronnen niet gevolgd worden. Doch na het artikel dat over het geheele eiland *Madoera* handelt, schijnt men indedaad jongerer en beterer berigten waardig te hebben geoordeeld. (bl. 472 *Mendoera.*)

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Mampoerit, eil. beo. *Soemenap.* Lees: *Manropit,* eil. benoordw. *Kangean,* bij DERFELDEN verkeerdelijk *Mampoerit* geheeten, in 1840. (Zie onder.)

Manoek, eil. vroeger onder *Soemanap;* thans onder de res. *Madura.* Lees: onder de afd. *Soemenap,* eil. *Madoera.* (Zie *Pandjangan,* onder.)

Manporit of *Manpoerit,* eil. N. W. van *Kangean.* (Zie hiervoren.) Lees: *Manropit.* (Zóó zegt men in loco.)

Maringan, riv. eur. wijk *Soemanap.* Aangename badplaats aan de bron in den dalm van den Sultan. (Thans verwaarloosd, vervuild, vervallen.) Eur. wijk *Maringan,* 8 p. van *Soemanap,* 111¼ van *Bangkalang,* 129¼ van *Madura* (?!) Lees daarvoor, wat juist en in loco waar is: *Mariengan,* smalle, maar diepe en 4 palen lange rivier, genaamd *Kali P.....* een te natuurlijke naam, om de diepte en smalle geul. Zie kaart RAFFLES.

Mariengan, in 1746 reeds *Pa-mariengan,* wijk der europesche, chinesche en zeevarende bevolking; havenplaats, paal No. 111 van *Kamal,* 100 van *Bankalan,* 40 van *Pamekasan,* 4 van de kotta *Soemenap.*

Palaboean, dorp, *Soemanap;* doorvoer, zoutpakhuis. Zie wat boven over *Laboehan* gezegd is, bl. 305. *Palaboean* is de inscheepplaats voor den uitvoer van zout, geen dorp.

Palean, dorp; *Sampang,* (*Polay? Poerian? Pelligan?*)

Pamakasan; 116 vierk. palen; onderregent, pepatti. 1856.

Pamakasan, hoofdplaats, vier distrikten, 1856. (T. N. I. 1858. I. II.) Sedert is er verandering gekomen, zoo als de kaart van 1860 aanduidt. Op bl. 336, deel I.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

T. N. I. 1858, staat niet 116, maar 166 vierkante pa. len. Latere opname, (opgave VAN DER HEL) duiden zelfs 400 dito aan. De inl. regent heeft rang van Pangeran. Het landje is in drie distrikten verdeeld, Z. O., Z. W. en N. De aanduiding, bl. 662 woordenboek: 63 p. van *Bankalan*, 81 van *Madura* (?!) moet zijn: kotta *Pamekasan*, paal 73 van *Kamal* en 62 van *Bankalan*, en 68 van den uitersten westhoek. (*Madura* is onbekend, zie boven.)

Arends-eilanden of *Arentis*-eilanden op 5° 1′ 30″ Z. B. en 114° 37′ 30″ O. L., 5 mijlen N. N. O. van klein *Solombo*. Volgens opgaven in het Ned. zeevaartkundig tijds. 1861 ligt: *Arends*-eiland op 5° 10′ Z. B. en 114° 34′ O. L. Gr. Klein *Solombo* op 5° 21′ Z. B. en 114° 28′ O. L. Gr.

Pandjangan of *Babi*, klein eil. beo. *Madura*, ben. *Sapoedi*, 7° Z. B.; voege bij ter verduidelijking: bij *P. Manok*, 112° 29′ O. L. Er zijn meer eilanden dus genaamd als bijnaam,

Pedeng, dorp, 6 p. van *Soemenap*, 12 van *Madura*, 109 van *Bankalan* (II. 746.) Hier zou het gewaande „*Madura*" dus liggen op 6 palen van *Soemenap* en 97 van *Bankalan*. Elders is het op 16 of 18 palen van *Bankalan* geplaatst. Een blik op de kaart zoude hebben doen zien, dat *Peddeng* is een poststation tusschen *Kamal* en *Bankalan*, p. No. 6, of 5 palen zuid van *Bankalan*, dus 106 palen oost van *Soemenap* in het distr. *Lambang-tenga Bankalan*.

Poteh Boteh, kaap, distr. *Balega* (II. 826.)

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Poteh Sampang, kaap, distr. *Sampang* (II, 826.) Deze beide verduitschte namen komen indedaad voor op de kaart van VERSTEEGH, *Madoera*, 1858; doch niet op het kaartje bl. 24, T. N. I. 1858, II, dat als bron diende, en ook niet op het als bron gediend handschrift. Dáár staat, zoo als in loco in de landstaal gezegd wordt, *Tadjoeng Potteh*, (voor het Berlijnsche *Poteh*, *Boteh*, *Balega*,) en *Tadjoeng Toengak Djati*, (voor het gestelde *Poteh Sampang*.) *Poteh* is wit, *Boteh* is een lapdoos. *Poteh Boteh* is de gegermaniseerde uitdrukking voor *Bôto Poteh*, witte rots. Beide uithoeken zijn de grens der monding van de *Songai Balega*, vroeger de „*Soute rivier*." Van de zoutpannen wordt hier niets gezegd.

(Einde van deel II, 1863.)

Uit deze voor de hand komende en in 't oog vallende voorstellingen blijkt, dat de aardrijkskundige kennis en de studie der bibliographie over *Madoera*, bij de Redacteuren van het woordenboek al zeer gering was. De articulatie schijnt tot 1859 te zijn voortgezet, uit „de jongste en beste" berigten.

Nalezingen over Java.

Balambangan. Balamboeang. (bl. 55, I. VAN DER AA, II, 51, 53.)

Balamboeang, Balambangan of *Pampang*-baai. Men kan er water, ververschingen en buffels verkrijgen. (Sinds 70 jaren niet meer!)

Balamboeang; Balamboang; Balambongan. Landschap,

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

rivier; weleer een magtig rijk; maar nu woestenij; (1861;) in de assistent-residentie *Banjoewangi*; (precies als bij v. d. Aa, 1839, maar verkort.)

Blambangan, zie *Balamboeang* landschap (bl. 100 I.) *Balimboang*.

Blambangan, zie *Balambangan*, eiland, (komt nergens voor.)

Blambangan, kaap, Z. O. hoek *Java*, 3° 40' Z. B. (! Drukfout ?)

Bij van der Aa, 1839, vond men nog, deel I. 53:

Balembang'an, landschap, rivier, stad, zeestraat met omschrijving.

Balamboang, zeeëngte, baai, landschap, rivier, stad, volgens Valentijn.)

Balambangan, eiland ben. *Borneo* (in 1861 opgegeven, I. 55.)

Balamboang, *Balimboang*, *Palemboang*, *Baliboang*, *Balabuam*, *Balambuan*, landschap, ass. res. *Banjoewangi*, (als in 1861.)

Men ziet dat de „jongste en beste" berigten van minstens eene halve eeuw oud zijn. De articulators vergenoegden zich met afschrijven, en gingen de schriften over *Banjoewangi* stilzwijgend voorbij, het Indisch Archief 1849, 1850; Dr. Epp's werk; dat van van Hoevell van 1847 en later, en „jongere, zuivere" bronnen. Misschien is Feenstra gebezigd.

Blambangan, een groot Balisch vorstendom, in 1770 vernietigd wat het gezag aangaat, is vergeten en verloren! in *Europa* namelijk.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

De Lezer leze, voor alle de gevariëerde namen:

Blambangan, weleer de naam van den oosthoek van *Java;* nu nog bij den Inlander toegepast op het tegenwoordig gewest *Banjoewangi*, en in de wetenschap bepaalt tot het zuid oostelijk schiereiland van *Java*. De stad *Blambangan* werd in 1770 verwoest. De plaats is thans onbewoond. *Blambangan* besloeg al het land, nu ingenomen door de gewesten van *Loemadjang, Probolinggo, Bezoeki, Bondowosso, Poeger, Panaroekan, Banjoewangi*.

Banjoewangi I. 81. (bij v. d. Aa, II 91, 1838.) Men schijnt Dr. Epp niet geraadpleegd te hebben, om van latere gegevens niet te spreken. In dit artikel vinden wij, in vergelijk met elders in dit werk: I, over kaart-kennis: *Rawoen,* rivier-grens met *Bezoeki,* ten westen (?!) is een berg, 9000 v. hoog. *Rawoen, Sedano, Pendil;* bergen in het gewest. (*Sedano* ligt er buiten.) *Kendang, Kokosan,* grensrivieren om de west; riv. *Badjolmati* idem. Grens met *Bondowosso* om de noord, id. met *Panaroekan*.

II. Over algemeene regelen van bestuur. Predikant van *Passaroewan*. Bruikbaren staat der wegen zoo veel mogelijk voor voertuig. Goede koffijgronden voor aanzienlijke koffijteelt geschikt, „indien er maar eene talrijker bevolking ware," maar: „hoofdzakelijk uithoofde van de niet zeer talrijke bevolking" is alleen de vallei tusschen 't gebergte en de zee voor een klein gedeelte bebouwd." (*Amsterdam,* 1863.)

Op *Java* zoude men schrijven: „de bevolking is hoofd-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

zakelijk om en bij de hoofdplaatsen *Banjoewangi* en *Rogodjampé* gevestigd. De koffijtuinen, tot wier aanhouding de bevolking verpligt is, liggen op verre afstanden van de woonplaatsen der menschen. Van daar gemis aan mogelijkheid voor goede zorg. In 1861 verkreeg men 1176 pikols van ruim twee millioen boomen. De betaling was 573 duiten of centen per 125 ponden drooge boonen, aan de pakhuizen.

III. Over landbouw en natuurkunde: „ook groeit hier de befaamde giftboom Pohon Oepas. (!!!) de producten zijn, onder anderen, suiker, indigo."

Dit alles in het enkel artikel bl. 81, 82, I. 't Is wel te bejammeren dat men in 1860 niet beter op de kaart en in de „jongste en beste" berigten gekeken heeft. Nu heeft het artikel *Banjoewangi* bij VAN DER AA 1836 meer waarde dan dat uit het N. I. woordenboek 1861.

Wij vervolgen alsnu de nalezing over *Banjoewangi*.

De hoogste top van het *Ajang-* of *Idjeng*-gebergte, enz. bl. 36. I. Hierbij is zeker niet in de kaart gekeken bij 't schrijven.

Badjoelmati, Batjolmati, Badjolmati, rivier in *Panaroekan,* grens met *Banjoewangi* en *Soemberwaroe,* voert de wateren van den *Ajang* af, loopt bij kaap *Sandano* in zee. (*Ajang* voor *Idjeng*?)

Badjoelmati, dorp, distr. *Soemberwaroe,* 70 p. van *Bezoeki,* 23 van *Banjoewangi.* Onbekend in *Soemberwaroe.* bl. 165, *Bodjoel Mati*

Voor deze *Badjoelmati's* leze men:

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Badjoelmati, grensrivier en dorp in *Banjoewangi*, paal 374, 63 van *Bezoeki*, 25 van *Banjoewangi* noord. De rivier stroomt oostwaarts van 't *Koekoesan*-gebergte in zee, zuid van kaap *Sedano*.

Sedano is geen berg in het gewest *Banjoewangi*, maar een voorgebergte, N. O. hoek van *Java*, *Baloeran* of *Talaga-woeroeng* geheten, vroeger *Sierra do Pagoda*, *Tjendana*, *Deprasada*. *Sedano* in nu de zeemansnaam van den N. O. hoek, distr. *Soemberwaroe*.

Het *Hejang*-, *Yang*-, *Ajang*-gebergte ligt meer om de west. (bl. 147, I.)

Balamboeang, *Balambangan*, *Pampang*-baai. (I, 35.) Water, ververschingen, buffels verkrijgen. (WILCOCKE, 1820 ? Oriental Comm. 1825 ?)

Pampang, rivier, dorp, baai, (II, 668) twee verschillende beschrijvingen; de laatste van 1850, de eerste van 1790, ongeveer, maar vóór 1805.

Banjoemaas, *Banjoemas*, eigenlijk *Banjoemaas* (goudwater.) De Javaan kan de namen van zijn eigen land. *Banjoemâs*, niet zoo goed als in *Amsterdam*, waar de a-a volop zijn. De uitgestrektheid van de residentie is, volgens bl. 78. I, 993 geographische mijlen (vierkante?) of ook wel 3,808 vierkante palen. Als 993 g. m. moet zijn: □ g. m., dan zou *Banjoemâs* grooter dan *Nederland* zijn. MELVILL mat, 1839: 97 vierk. georgr. mijlen voor het geheele gewest *Banjoemâs*. 2,3 dito dito voor *Noessakambangan*; hetgeen zoude zijn 2343 vierkante palen voor 't gewest *Banjoemâs*. In 1860 rekende men nog 3858 voor 't geheele residentschap.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Rivier *Serajo*; landschap *Sedajo, Sidajo* zijn tegenovergestelde taalverkortingen voor *Baanjoemaas*. Op *Java*, in loco, schrijft en zegt men: *Ba-njoe-más*; *Serayoe*; *Sedayoe*.

Banteng Mati, dorp; militaire post op 't *Soenda*-eiland *Kambangan*, bl. 95, op de zuidzijde van den noordwest hoek; kalksteenen grot; 20 soldaten.

Benting Mati, hoofdpl. eil. *Kambangan*; westhoek, met militaire sterkte, bl. 141. Beide artikelen over éénezaak. Een gehucht met een schansje op *Noessakambangan*, *Banteng matti* genaamd. *Banteng* (wilde stier) verschilt van *Benting*, (schans. Acta, Bat. Gen. II. 5.)

Noeso Kembang, bl. 580, overwijzing naar *Noesa Kambang*, deel II.

Noesa Kambang, bl. 578, II, is een dorp in *Pekalongan*.

Noesa Kambangan, bl. 578, II, is een dorp in *Buitenzorg*. Doch het *Noessa Kambangan*, het vermaarde eil. komt voor op *Noesa Kambang*; *Kambangan* (*Noesa*) *Poeloe Besar* of *Noesa Gedé*, bl. 37. Het zoude $2\frac{1}{3}$ vierk. mijl groot en met 1544 menschen, Javanen, in 30 dorpen, bewoond zijn. Deze opgave is juist, doch van 1845. In dat jaar was het eiland groot 2,3 □ geog. mijl of 56 vierk. palen, bewoond met 1574 Soendanezen. Maar hoe was het in 1858, jaar van het schrijven der artikelen, II deel, dat in 1863 gedrukt is, (zie bl. 853, II,) vijf jaren na opstel? De jongste mededeeling over *Noessakambangan* is van 1856, Acta Bat. Gen. II. 3.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Noessa Wré, N. Wréh, N. Wren is niet opgegeven. Dit komt welligt later op de W. Alleen de dorpen hebben den naam van *Noesa, Noeso,* bl. 578—580. De eilanden moeten tevreden zijn met den bijnaam, behalve *N. Baron.* Om verstaanbaar en bruikbaar te zijn moet men de landstaal bezigen.

N. Kambangan heeft geene twee havens, *Tjilatjap* en *Kali Poetjang,* maar vormt twee havenplaatsen met den Javawal, in de engte *Pesoeroean.*

Boejoelali is bl. 172 een hoofddorp in *Soerakarta* met een fort. In loco heet het niet *Boejoe-lali* maar *Boyolali,* al sinds 100 jaar; en wel niet omdat men op reis van *Samarang* naar *Mataram* hier zijne boombladeren vergat, maar wijl men van vermoeijenis uitrustte.

Boro boedoor, B. Boedhoer, B. Boedho, B. Bodo; zoo de uitvoerige beschrijving van WILSEN, (T. B. Gen.) ware geraadpleegd, zoude er aan dit artikel, over zulk een voornaam onderwerp, meer waarde te hechten zijn. „Een gewelfde koepel van vijftig voeten middellijn. Anno 525 volgens Javaansche kronijken gebouwd." Dit zegt RAFFLES niet; ook R. v. E. niet; ook andere naspoorders niet. Men verschilt zelfs zeven eeuwen in gissing; (zie Ind. Archief II, 126. 1850, *Batav.*) En Ao. *Java* is niet A. D. 601, maar wel 639.

Prambanan, dorp, berg, oudheden. In loco zegt men *Prambanan.*

Banjoe, biroe, in *Bangil,* met een buskruid etablissement (I 77.)

Banjoe biroe, eiland in *Samarang,* in de rivier van *De-*

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

mak, zuid van *Samarang*; twee uren in omtrek; door eene brug met het vaste land verbonden!

Banjoe biroe koelon en B. wetan, distr. *Ambarawa*, 2 dorpen.

Banjoe biroe tengah, als voren.

Blaauwater of *Banjoebiroe* (bl. 159) meer in *Pasaroewan*. Wèl, die het water drie vadem hoog werpt! Een bamboezen badhuis; weelderige bosschen. Buskruid etablissement. Veel apen en vogels.

Ambarawa, hoofdplaats, fort Willem I. Houtzaagmolen. (bl. 20.)

Ambarawa, vallei, bedekt met dorpen, vruchtboomen en rijstvelden.

Ambarawa, meer, distrikt *Ambarawa*.

Alzoo is het groote militaire kampement van midden-*Java Banjoebiroe*, een eiland, aan het vaste land verbonden (*Barataria ?*) en is de buskruidfabriek gelegen bij debadplaats Blaauwwater, in *Passaroewan*, of wel in *Bangil!*

De bronwel Blaauw-water, (*Banjoebiroe*) werpt drie vadem op, (een ijslandsche Geiser,) en de fraaije steenen passangrahan, die de heer HOFLAND er deed bouwen, is een bamboes hok over 't water!? Bij DOMIS 1830 vindt men ongeveer zóó iets. Maar hoe er bij 't Blaauwwater een buskruid etablissement komt, is onbekend en ook ongewenscht.

Bosschen vond men er voor eene halve eeuw nog; apen, vogels en visschen ook. Maar de bronwel is geen „meer."

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Antang of *Ngantang*, distrikt, dorp, berg. (bl. 33. I.)
Ngantang, distr. (II, 556.)

't Eerste is volgens Domis 1830, het laatste volgens Junghuhn, 1845. Beknopt, te beknopt, en voorgesteld als twee verschillende oorden. Maar de bibliographie over dit schoone bergdistrikt is wel elders genoemd, doch niet de lezing waardig geoordeeld door de Red. der jongste berigten.

Daendels stond *Antang* in 1811 aan den Keizer af; (op papier.) Men ziet in *Antang* vele koffijbosschen, (tuinen, geene bosschen.) De bevolking 9357 menschen in 1860, is niet opgegeven. Op bl. 33, I, is de berg *Antang* 1952 Rh. voeten hoog; op bl. 557, II, is het hoofddorp *Ngantang* 1914 Rh. voeten boven zee gelegen. De artikelschrijver had in de *Ned. Ind.* Almanak van tien jaren vroeger reeds kunnen leeren onderscheid maken tusschen een berg en een dorp, tusschen Junghuhn 1914, en Jukes 1952 Rh. v. hoogte voor *Ngantang*, het hoofddorp.

In het distr. zijn gelegen de bergen *Andjasmoro, Radjagwessi, Bakong, Dersono*, enz. ('t geheele distrikt is enkel berg en dal. Men kon honderd verhevene punten als bergen opnoemen.)

Andjes Moro, bergketen, res. *Kediri, Kloet.* (bl. 29. Berg-keten.)

Bakong. Berg. blz. 54 niet vermeld. Het dorp ook niet.

Dersono, bergrib, Andjesmoro-keten, *Kediri; Kloet;* 4000 voet, met het gifthol *Pakaraman*, ook Gowa Oepas genaamd, (bl. 267, I.) Dus *Tersono* distrikt, *Pekalongan*,

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

en de *Pakraman* van het *Diënggebergte*, is op den bergrug van *Kediri-Ngantang* geplaatst, uit midden naar oost *Java!*

Pakaraman, Goewa Oepas of doodendal, stikhol, *Diënggebergte* (bl. 644, II) vrij wel geplaatst volgens JUNGHUHN, maar beschreven volgens FOERSCH, 1776, en BUDDINGH 1836, geraamten; doodelijke dampen, bergrib *Ijimat*, 5,800 voet boven zee; grens *Pekalongan* en *Banjoemâs*.

Radjagwessi; lees *Radjek-wissi*, ijzeren muur, kale steile bergrug tusschen de distrikten *Penangoengan* en *Ngantang*, 3777 voet aan den bergpas. JUNGHUHN en de Almanak schrijven *Radja bessi*, ijzeren vorst.

Andjasmoro is geen bergketen, maar een bergrug; toppen, die het *Keloed*- met het *Ardjoeno*-gebergte verbinden.

Arak Arak, dorp, berg, distr. *Wringin*. *Bezoeki*. De *Ngarak-arak* (processie) is een gebergte dat de Yang met den Ringgit verbindt, tien à 15 palen breed is. De optogt voor de opklimming is slingerend als eene processie, *Ngarak-arak*, niet *Arak*, likeur.

Ardipoeri is geen dorp op den berg *Raon*. De *Raung* is 9000 voet.

Ardisahari, aan den berg *Raon*, dorp, distrikt *Wonosari*, is juister als men *Ardisari* leest.

Ardjasa, dorp op den weg van *Djember* naar *Bondowosso*, (bl. 35) doch in *Kalitikoes*, *Panaroekan* (!) Lees: *Ardjasa*, post, paal 349 van *Samarang*, 17 oost van *Panaroekan*. *Bondowosso* en *Djember* ligt 25—40 palen om de zuid van *Panaroekan*.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Lido Ombo, dorp, *Tengger*. Z. O. helling, 6280 R. voet. bl. 336. De passangrahan, bergkloof, groententuin, distr. *Kandangan*, niet gemeld,

In den Gouv. Almanak staat: *Ledok Ombo*, [breede of lange tong?]

In loco zegt men, als bij JUNGHUHN, *Ledok Ombo*, breede vlakte. Op bl. 555 II, is *Ngadisari* juist voorgesteld. Maar in den Gouv. Almanak is de naam wat klinkender gemaakt: *Nga-da-sa-ha-ri*.

Boeloe, dorp en schans, 17 p. van *Banjoewangi*, 7 van *Badjoel Mati*, bl. 176, I. — Om de noord of zuid onbekend, om de oost of west onmogelijk.

Boenggattan of *Pasir Poetih*, bl. 180, *Bezoeki*, post, dorp, [*Pasisir Poetteh*].

Pasir Poetih, kaap, *Bezoeki*, 113° 54′ O. L. [dus aan den *Ringgit;* hoek?]

Pasiran, dorp, *Binor*, *Bezoeki*, [lees: *Pasirian*,] bl. 706. II.

Pasiran, dorp, *Lamadjang*. [Lees *Pasirian, Loemadjang;*] bl. 705. II.

Boengattan distr. bl. I 180. 16 dorpen, 6546 inw. (Lees 27 dessa's, 5700 inw.)

Boenga, I bl. 180, dorp, *Grissee* bij den mond der *Solo-rivier*. Houtstapel.

Boengo, I. 180, rivier *Grissee*. (Dit is de Solo-rivier die langs *Boenga* stroomt).

Bedanten I, 131, dorp, *Sedayoe*, houtstapel, tolhuis, riv. *Bengawan*.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Bengawan 1, 137, overgewezen naar Solo-rivier.

Bɔenga, Boengo is één dorp, west van *Bedanten,* aan de *Bengawan* of Solo-rivier. *Boenga* en *Bedanten* is eene houtstapelplaats. *Bengawan* en Solo-rivier is ééne rivier die voorbij *Boenga* en *Bedanten* stroomt.

Boewerno, I. 187, dorp *Bodjonegoro, Bowerno, Browerno,* I 213.

Bawerno, I. 129, dorp: *Toeban.*

Lees, voor beide hetzelfde: *Browerno,* distr. afd. *Bodjonegoro,* 19,000 inw.

Idem, dorp, woonplaats van den hoofdman.

Bolélèng, Boliling, Bleling of *Bliling,* koningrijk op *Bali.* Een koningrijk is het nimmer geweest, volgens Europ. begrip, en volgens den Almanak kan men zien dat het een Radja-schap is. (I. 190).

Brantas, I. 215 rivier. Blokhuis van *Malang* met kanonnen en bastions (1850.)

Malang, II. 419. Het blokhuis reeds een reconvalescenten huis geworden.

Malang, ib. particulier land *Genitri,* 1862 (NB. sinds 1859 niet meer).

Genitri, I. 348, ontgonnen woeste grond in huur, (1860, sinds 1859 ibidem.)

Bessoek, rivier. *Loemadjang Kandangan,* ontspringt uit den berg *Sméroe.* Lees: ontspringt noordoost van den *Smeroe* op het Tengger-gebergte; stroomt zuidoost met ongeregelde vaart op een breed bed, waarover geen brug te slaan is. (Zie v. Herwerden 1844, v. Ysel-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

DYK 1828, bron voor 't artikel.) De natuurkundige merkwaardigheid der „zandzee" was in 1860 nog in wezen; in 't boek niet gemeld, bl. 145. I.

Bezoeki, Bazoeki. (voorspoed.) Residentie. Twee afdeelingen of regentschappen, bl. 147. Onderhoorige eilanden: *Noesa-Baron, Mistaka, Gilboan, Katápang.* Bergen: *Lamongan, Idjeng, Yang, Ranoe-Saing-Idjeng-* geb. op de grenzen van *Banjoewangi,* bl. 147.

Bazoeki, (voorspoed) is eene vertaling van 1837. In 1706 schreef VALENTYN: rivier *Masuy-ke.* De 59,792 menschen bl. 150, lees: 68,681, 1861.

In 1860 was het residentschap verdeeld in drie afdeelingen, *Bezoeki* om de noord, *Panaroekan* om de oost, *Bondowosso* om de zuid. Hierin is de artikelschrijver het Stbl. 1858 voorbijgegaan.

Op bl. 872, II, 1863, is *Pradjekan* nog de hoofdplaats eener afdeeling, van een landraad. Maar dit was sinds 1858, of sinds zeven jaren reeds anders, en reeds in 1861 vond ik *Pradjekan* tot de oude doodschheid teruggekeerd.

Het artikel schijnt tot bronnen te hebben gehad, JUNGHUHN 1844, BOSCH 1856. Zoo ook de artikelen *Bondowosso,* bl. 192. I.

De vogelnestholen van *Bondowosso* liggen niet aan de zuid west zijde, maar om de oost van *Poeger,* aan de zuidoostkust. Of de pacht blijvend op *f* 6,700 is, zoo als voor tien jaren geleden, is te betwijfelen.

De opgave der bevolking is van 1854. In 1861

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

waren in 't reg. en de afd. 148,000 menschen, dus 23.000 meer als op bl. 192, I.

Blimbong, bl. 164 I, dorp, *Sedayoe*, Chinezen onder een Luitenant,

Belimbing, bl. 134 I, verwezen naar *Blimbing*, in *Bezoeki* en elders.

Brandong of *Bronding*, blz. 214, post, *Sedayòe*; op bl. 218 *Bronding*. Op blz. 617—618 wordt het Stbl. 1854 No. 64 over de Chinezen aangehaald, en in de bron (Almanak 1860) zijn de *Blimbing* Chinezen verdwenen!

In loco zijn *Blimbing* en *Brondong* twee voorname kustdorpen, en zoo komen zij ook voor in de bron, (handschrift van 1855) en wel als:

Blimbing of *Balimbing* met 1547 huisg. of 6000 Javanen.

Brondong of *Barondong* met 340 hgz. of 1800 Javanen, voldoende voor juister vermelding. *Bronding* is onbekend. In het woordenboek is:

Biembing of *Brandong*, op bl. 151, één groot dorp in *Sidajo*, aan zee.

Babean, bl. 45 I, dorp; in *Sidajo*, aan zee.

Babean, bl. 45 I, dorp; *Toeban*. Berlijnsche vorm van *Pabean*, tolkantoor, tolplaats; niet: zwijnenhok, *Babéan*.

Badak-Banteng, bl. 47, I, dorp aan de voet van den berg *Prahoe* 6357 voet boven zee. De voet van de *Prahoe*, is wat lager. Er moet staan: plateau *Dieng*, noordoostzijde.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Bale Kambang, eil. Ind. zee, zuid van *Passaroewan.* Zware rotsen; vele vogelnestklippen, bl. 61. Even als bij Domis, 1830. In loco zal men er een afgescheurde klip of landshoek vinden.

Bamboe betong, bl. 63 I. De Javaan zegt niet *Betong* (Berlijnsch) metselcement, maar *Pettoeng, Pettong.*

Bandàr peteh, bl. 66. I. Lees *Bantar;* niet *Bandar,* tollenaar.

Bandjar Djeher; B. Djeder, bl. 69, I. Particulier land, dorp, post in *Modjokerto,* p. 65 van *Soerabaya.* (Volgens Rigg. 1845, Sing. Journal.)

In het bron-handschrift stond, zoo als in loco juist is: *Bandar-djeder,* 1855 met 42 huisgezinnen Javanen; dorp; post. Het particulier land, zegge: huurland, bestaat sinds lang niet meer. Er is nu eene Suikerfabriek, Goedo, behoorlijk aangeduid bl. 360, deel I.

Banger Anger, dorp, *Sidajo,* nachtverblijf voor militairen, bl. 73 I. Lees: *Bandjir anjar of Bandjaranjar* in *Sedayoe,* groot dorp, distrikt *Tambangan,* met 299 hgz. of 1600 Javanen. (Die in *Bangeranger* zoude moeten verblijf houden, zoude kwalijk kunnen slapen.)

Bangil, bl. 74 I, in 1706 „in een oorlog met den afgezetten keizer van *Soerakarta* door onze troepen vervoerd," 506 dorpen en 93,250 inwoners, Regentschap.

Bangil, dorp, hoofdplaats. Civiele bezetting pradjoerits. Valentyn verhaalde wel in 1720 dat de sterke stad *Bangil* stormenderhand genomen is, maar niets van *Soerakarta,* dat eerst 1743 ontstond. De verove-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

ring geschiedde door Comp. benden, Javanen en Madoerezen. *Bangil*, 't Regentschap, was 1861 bevolkt met 104,000 menschen in 495 dessa's. *Bangil*, de kotta, is eene naamwaardige stad. Civiele bezetting is onbekend. De pradjoerits zijn politie wachten en statie wakers.

Bangi Wangi bl. 74 I, is geen naam van *Banjoewangi*, op of buiten *Java*.

Banjoe Anget, Binor, Bezoeki, bl. 77 I, hoofdplaats.

Banjoe Angat, Paiton, Probolinggo, 6 p. van *Bezoeki*, post. bl. 77.

Banjoe Hanget, post. *Bezoeki;* met heete bronnen.

Banjoe beteekent water, en *Hanget* heet. bl. 78.

Deze drie verschillende namen behooren in loco tot één poststation, zes palen oost van *Bezoeki*, dus paal 305, distr. *Binor*. De wedono woont aan de poststation. Achter diens woning is de warme bron. Dit *Banjoe-anget* ligt 5 palen oost van de grens van *Paëton* of *Pahiton*. *Anget, Angat, Hangat*, zijn de verschillende schrijfwijzen voor warm

Bantar, kaap, 200 voet hooge rots; *Probolinggo;* bl. 94. De landzaat zegt, zoo als op de naampaal staat *Béntar*, dat iets anders is.

Bawean, eil. bl. 128. Groot 3 G. □ m. Lees 3,6 en 108 □ palen.

Dat *Bawean* schatrijk aan apen zou zijn, meer als elders, is door den ingenieur DE GROOT tegengesproken, want hij zag geen enkele, bij reizen door 't eiland. De 4,200 stuks hoornvee en 1600 paarden zijn

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

van 1844 verslag ALTING SIBERG; idem de 29,121 inwoners. In 1861 waren er reeds 34,052.

Bawean stond niet in de daad, maar alleen in naam sinds 1741, onder de O. I. C. Eerst vijfenveertig jaren later begon die onderhoorigheid.

Berbek, bl. 142, 6,706 Javanen; voege bij: in 1845. Overal elders diende het jaar opgegeven te worden. Dit zijn niet de jongste berigten in 1858 of 1860.

Besek: Berg. Regentschap *Bezoeki*. Lees: *Bessek*, rawa en heuvel, distr. *Poeger*, Reg. *Bondowosso*; (zie de kaart van VERSTEEG, MELVILL 1856.)

Een paar B. artikels voor buiten Java.

Bandjermassin, Banjar Masin, Banjermassing, Benschar Massing, koningrijk, bl 69, I. — Vergelijk v. D. AA II 85; beter bewerkt artikel, ofschoon met veel onjuiste namen. In loco schrijft men bij de bevolking in de landtaal: *Bandjarmasien*. Het koningrijk is reeds lang voorbij. Leverde v. D. AA in 1839 hoogduitsche namen onvertaald, WITSEN GEYSBEEK's groot woordenboek leverde die nog in 1856; onder anderen: *Tsandi sewoe* voor *Tjandi sewoe*, *Tschandschor*, dat een prinsdom zou zijn in de *Preanger Regentschappen* op *Java*; bl. 3781. *Tschettik* of *Upas-tieute* voor *Tjettik*, *Oepas* bl. 3792. *Tschindanmer*, een afhankelijke staat in de *Preanger*, bl. 3794. *Tskhinko*, voor *Tjinko;* bl. 3795. *Tschitschangung*, dat een stad in de *Preanger* zou zijn, bl, 3796 enz. in een werk van 1856, *Amsterdam*, gebrs. DIEDERICHS.

Bandjarmasien-rivier, bij v. D. AA genaamd „eigen-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

lijk *Banjoemas,*" zoude volgens bl. 71 ontspringen uit „het meer van Koetei-lama," en ook worden genoemd: *Barito.* De *Barito-Doessoen* wordt dus met de *Tatas-rivier* verwisseld, en de oorsprong zoude dus aan de oostkust zijn, over het Bebaris-gebergte. Hier wordt de *Mahahkam* met de *Barito* verward. Dat de rivier van *Bandjarmasien* 250 uren ver opwaarts bekend breed en klippig is, zal niet uren maar palen moeten wezen.

Bandjarmasien heet niet *Fort van Tuyl;* (bl. 71) noch de schans een fort. *Bendschar* bl. 136, I moet *Bandjarmasien* beduiden.

Boenire kintjana of *Boemi Kentjani,* bl. 181, I, stad in *Bandjarmassin;* vroeger *Martapoera* genaamd, sinds 1771 *Boenire Kentjana.* Dit is in loco onbekend.

(Nalezingen over Java, vervolgt hier achter.)

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Ardjoena, Ardjoeno of *Djipang;* berg; *Malang;* grenst om de west aan de vlakten van *Soerabaya* en *Kediri,* om de oost aan de vlakten van *Passaroewan,* (*Pasoeroewan*) en *Malang* (blz. 35)*;* kegelvormig, enz. volgens JUNGHUHN 10,700 Rh. voet; boven met ligt geel gras, beneden met kanarieboomen (!)

Lees: *Ardjoeno,* een uitgebreid, veeltoppig gebergte dat de grens vormt van *Modjokerto, Passaroewan, Malang.* De hoogste top, de oostelijkste, *Indrokilo* geheeten, wordt op 10,700 voet boven zee gesteld*;* de volgende hoogste top om de west is de *Welirang,* 10,300 voet. Van *Soerabaya* gezien is dit gebergte drietoppig. Het *Broeboe*-gebergte sluit zich om de west bij den *Ardjoeno* aan.

Brobok of *Broebok,* berg op *Java. Soerabaya;* gedeeltelijk ingestort (bl. 217), NB. ZOLLINGER heeft over dit merkwaardig gebergte vrij ruim geschreven; Nat. Tijds. X 455. JUNGHUHN, III, 432. Het woordenboek meldt slechts een verminkte naam voor *Broeboe, Beroeboe,* (ingestort)

Kembar, berg, *Passaroewan,* afd. *Malang,* dist. *Penangoengan,* (bl. 122, II) Dit is alles wat van het middengebergte van den drietoppigen *Ardjoeno* wordt gezegd!

Straat Bali (I. 60). Begin bij *Java's* Oosthoek. Breed N. N. O. en Z. Z. W. zes uren; bij *Goenoong Ikan* breed drie uren; bij *Banjoewangi* slechts een uur. Bij V. D. AA 1839 vindt men nog geographische bepalingen, maar in 1861 slechts zeemanskoers. In 1839 was de breedte bij *Banjoewangi* anderhalve mijl; in

1861 maar één uur, dus de helft minder.

Banjoe-Pait, beek, bron op 't *Idjeng*-gebergte, (bl. I. 81.)

Banjoe-Poeti, dorp, *Rogodjampé.* (I. 81; 147, I, *Kali Poetih.*)

De vermaarde Witte of Bittere Rivier, *Songai Potteh, Banjoepait,* in alle aardrijkskundige werken over *Java* vermeld; de beschrijvingen van LESSCHENAULT, HORSFIELD (1806) OLIVIER, REINWARDT, (1822 JUNGHUHN, ZOLLINGER, (1845) de uitwerkselen, wateren niets is de opname en de aandacht waardig geweest, voor het Woordenboek, op den naam *Banjoe.* Maar op *Poeti,* deel II, 813, is de rivier eenigsinds anders vermeld. De natuurkundige merkwaardigheid is niet aangehaald.

Men leze: *Banjoe Poeti, Songai Potteh, Banjoe-Pait,* (Witte en Bittere wateren.) Rivier'je, dat op het *Idjeng*-gebergte uit den krater van den *Merapi* ontspringt, het *Kendang-Malang*- gebergte dwars doorklooft en noordwaarts door diepe smalle klooven stroomt, in de straat *Madoera,* bij paal 358. Het water is troebel wit, soms bitter, zuur en nadeelig, maar dient toch voor den landbouw.

Idem, *Banjoe-Poeti,* dessa en poststation, distr. *Soemberwaroe,* afd. *Panaroekan,* paal 359—60 van *Samarang.*

Banteng mati, 25 p. van *Banjoewangi,* grooten weg, distr. *Banjoewangi.* (Dit is dezelfde dessa als *Badjoel mati, Banteng* mati is onbekend. *Badjoel* is krokodil. *Banteng* is wilde stier.)

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Batoe toetoel, poststation. De naam is op de kaart van MELVILL verkeerd en is te *Banjoewangi* opgegeven. B. *Dodoel, Dodol;* (zeker gebak, volgens de sage over de hangende rots; *Toetoel* is: gevlekt.)

Van de sage, de natuurkundige merkwaardigheid, de belezenheid over *Batoe dodol* vindt men niets.

Bedadong, rivier op *Noesa Baron.* (Vergelijk SWART, 1845, kaart.)

Bedadong, rivier in *Poeger,* dorp in *Djember,* rivier *Adjong.*

NB. Op *Noessabaron* is geen rivier. De rivier van *Poeger* heet *Bedadong.* JUNGHUHN schreef: *Medadong.* Aan die rivier ligt het dorp van gelijken naam. Op blz. 801, II, ligt *Poeger* aan de *Misini;* (de *Besini.*)

Bienioro, landschap, voormalig rijk van *Madja-Pahit.* (! ?) Is welligt *Bintoro* gemeend, nu *Demak ?* En *Madja-Pait,* rijk ? Men neme dan den geheelen Archipel, het Romeinsche rijk van *Europa.*

Bietting, dorp, *Djember.* Lees *Bieting,* verbasterd van benting, schans. *Bietting* is een bezemvezel, een tandenstokje.

Ajang, gebergte, *Bondowosso.* 9557 Rh. voet (bl. 10, I, blz. 147.)

Ajang of *Idjeng* gebergte; *Argopoero,* 9600 R. v. (bl. 36.)

Domong, gebergte, *Bezoeki.* (De opgave van VALENTYN !)

Krindjing, berg met een dorp, op 8268 voet volgens

ZOLLINGER (onbekend.). Daarmede wordt het uitgestrekte *Hejang*- of *Yang*-gebergte bedoeld, bij VALENTIJN *Domon*-gebergte geheeten, zuid van de hoofdplaats *Bezoeki*. JUNGHUHN noemde het *Ajang;* ZOLLINGER schreef *Yang*, de landzaat zegt *Héjang*, de groote, verhevene, magtige. De voorstelling in de artikelen is te verander anderen als volgt, naar ZOLLINGER en JUNGHUHN:

Tjemoro Kendeng, bergtop. JUNGHUHN zeide berg, rug en twijfelde.

Argopoero, (niet *Argipoero*) is geen vuurspuwende berg. *Argo-poero*, bergstad, de ruïnen op den top bewijzen dit.

Met heuvels doorsneden, bestaat uit kalk! (In 't gebergte zijn heuvels; in 't bosch zijn boomen. Waar de geheele kalkmassa van daan zou komen is in loco onbekend, bij natuurkundigen ook.)

„Kokosboomen nog al veel. Koffijtuinen weinig". (En de Kinatuin?)

Ajang of *Idjeng!* (bl. 36, I.) *Idjen* of *Tassem*, bl. 394, ligt op zijn plaats, in *Banjoewangi*, maar ook hier is het *Idjen, Ranoe-saing, Raung, Yang*-gebergte ééne massa (?!) in 't Woordenboek.

En toch heeft de artikel-schrijver de namen van MELVILL, JUNGHUHN, ZOLLINGER, SMITS genoemd voor de hoogte-aanduidingen!

Is dan de kaart niet ingezien? Op blz. 147, I, denkelijk wel.

De Pijreneën, Appenijnen, Karpathen en de Kiölen bijeen!

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Sitoebondo; lees: *Siendoebondo*. Bevolking: 62,400. Lees: 89,400.

Niet in 1510 kwamen de Portugezen zich te *Panaroekan* nederzetten, ook was dit niet de eerste plaats waar zij kwamen! En niet in 1540 werd *Panaroekan* door SENOPATI veroverd, indien A°. Dom. 1540 en SENOPATTI *Mentaram* gemeend worden. Eerst in 1522 begonnen de Portugezen *Panaroekan* aan te doen. Op 1543 vermeldt PINTO de groote legertogt van *Demak* naar *Passaroewan*, en de „Ré do *Panaruca*" was daarbij almirante (zeebevelhebber,) en SENOPATTI was nog niet geboren; en de Javaansche historie meldt er op 1540 ook niets van. A°. Javae 1540 begon 9 Decem- 1618, en toen was SENOPATTI reeds 19 jaren dood.

Panaroekan-rivier zoude ontspringen op den *Ajang*; (JUNGHUHN.) Op bl. 147, I, is die berg, dat gebergte, genaand *Yang*; (in loco juist.) Op bl. 670, II, zou de rivier den naam dragen van: *Dowan*, *Pradjakan*, *Lampejan*. Bij het dorp *Dowan* zoude zij zich verdeelen in vier takken, en dáár is de afdamming, waardoor 16,000 bouws land, vroeger onvruchtbaar, nu bewaterd worden. Bij het schrijven hiervan is de kaart, de landshistorie, de Javasche Courant niet geraadpleegd, en is JUNGHUHN en BOSCH zeer verminkt.

De rivier van *Panaroekan* is een der negentien kanalen, waardoor de wateren van de rivier *Sampayan* naar zee stroomen.

Bij *Dawoean* werd, in 1833 begonnen, het ongesplit-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

ste bed van de *Sampayan* opgedamd (Van dit twintig jarig reuzenwerk meldt het Woordenboek niets.)

Die opdamming is, overdragtelijk, genaamd: *Siendoe-bondo*, de intoomer der wateren. Daardoor is *Dawoean* en *Patokkan* in *Siendoe bondo* veranderd, verminkt: *Sitoe bondo*, (Poolsche uitspraak.)

De „rivier van *Panaroekan*", de *Dowan, Lampejan,* de vier monden die in de bogt van *Panaroekan* stroomen; de vroegere onvruchtbare 16,000 bouws land, (NB. in 1805 reeds vruchtbare delta) dit alles is even onjuist, als de Notaris, de Vendumeester, de Landraad en Weeskamer-agenten te *Panaroekan*. Dit alles is te *Siendoe Bondo*, verder op.

Bengkalingan is, bl. 137, een dorp en poststation, 18 p. van *Banjoewangi*. *Boengkalingan* is, bl. 181, een dorp in *Banjoewangi*. Op de kaart, 1856, staat *Bengaliengan*. Dr. Epp schreef hoogduitsch. Deze namen zijn van ééne poststation met ééne kleine dessa, zoo ls op de kaart, juist. De Javaansche-Soemenapsche-Blambangansche vorm komt er goed in voor.

Blitar bl. 163, distrikt, onderregentschap, hoofdplaats.

Het onderregentschap (regentschap) zou 12,600 inw. hebben, (lees: 19,000.) Het distrikt had in 1849 niet 5000, maar 12,600 inw.

Lodoyo, bl. 360, II, juister *Loedoyo*. Op bl. 163 I. *Lodoijo*. Dit is alles; van de historische bijzonderheid: niets!

Blora, grenst ten Noorden aan *Bodjonegoro*, bl. 164, I. Lees: Oosten.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Van uit het *Idjen*-gebergte zouden westwaarts takken van 600 voet loopen, die *Ranoe*-gebergte heeten; en idem zuidwaats, die *Saing* heeten ! Vergelijk bl. 147 op *Bezoeki;* geheel andere voorstelling.

De krater van de *Widodaren* wordt met die van den *Raung* verward en de *Raung* wordt niet eens genoemd! Precies als bij RAFFLES.

Het gebergte met witte aarde bedekt en vol scheuren !

Tassem-gebergte, precies als bij RAFFLES, *Tashem !* Bij V. D. AA staat *Tasjum, Injeny.* OLIVIER zegt ook *Tasjem.*

En zulk een werk kost *f* 16 per deel ! Gedrukt in *Amsterdam,* 1861 !

Bilnihon, eil. in de rivier *Kediri.* Er moeten drie dorpen op liggen. In loco onbekend.

Binor of *Bimor,* distrikt; *Bezoeki.* 38 dorpen, 13000 inw. 2 indigofabr. Lees: *Binor.* distr. (1860) 45 dessa's, 4383 Madoerezen inw. Dor district. Dorp, gelijken naam. De wedono woont te *Banjoeanget.* paal 304.

Panaroekan, afd. bl. 669. Dit artikel is tot 1858 aangevuld. Alhoewel *Pradjekan* en *Bondowosso* als jaren vroeger voorgesteld worden. Doch ook in dit art. zijn onnaauwkeurigheden buiten de kaart en in loco onbekend, zoo als:

Grenzen: om de N. en N. O. aan straat *Madura.* (Lees: Noord, *Madoera;* Oost, straat *Bali,*) om de Z. aan *Banjoewangi:* (Lees: aan *Pradjekan* en *Bali*) om de N. W. aan 't reg. *Bezoeki.* (Lees: om de west.)

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Bo, is op bl. 164 een dorp in 't reg. *Bezoeki*. Lees: *Kalitikoes, Panaroekan*.

Boedalemboe bl. 170 gewezen naar *Boedolemboe*, berg, bl. 170, I.

Boedolemboe of goenong *Lemboeng*, berg, *Tengger*, 8448 Rh. voet. Dit is volgens de Duitsche schrijfwijze van JUNGHUHN, ZOLLINGER en den Bat. Almanak. Men heeft er *Boeda, Boedak*, (eeredienst, slaaf) van willen maken en *Lemboeng* schijnt eene Europesche verbetering te zijn.

De Tenggerees zegt: *Poedak lemboe*, ossenbult, runderschoft; en deze naam is zeer juist op den vorm toegepast. De berg-rug heeft een bult en gelijkt van verre op een rustend rund.

Bromo of *Brama*, bl. 218, berg op *Java*, Z. O. hoek rag. *Pasaroewan*; 70 voeten boven de vlakte *Dassar*, die 6617 voet boven zee is. Een steeds werkende vulkaan, met krater van 300 schreden omtrek. Van den berg *Bromo* heeft men fraaije vergezichten. (JUNGHUHN heeft immers anders geschreven, VAN HERWERDEN, ZOLLINGER evenzoo. Waarom dan zulke opgaven verkocht?)

De *Bromo* is geen berg, maar een aschheuvel van 699 voeten boven de vlakte van den algemeenen krater, nu *Dassar*, *Roedjak* genaamd.

De *Bromo*, kratermond, zal wel niet in omtrek afte-passen zijn. De onregelmatige randen zijn van 600 tot 1800 voeten van elkander verwijderd en onbegaanbaar, indien men 't leven lief heeft.

De fraaije vergezichten zijn, van den kraterrand, in

de sulferdampen, en op 7326 voet gering, daar de kraterwanden op een paal afstands hooger zijn, behalve om de oost, waar die wanden meer uitwijken.

Adriaan de Rijck in 1787 en Domis 1820 schreven over den „berg Brama," en meenden geheel het *Tenggergebergte*.

Dassar of zandzee, vlakte, door bergtoppen omringd, 2 $\frac{1}{2}$ tot 3 palen uitgestrekt. In 't midden ligt de berg *Bromo!* De vlakte is ontstaan door uitgeworpen vulkanisch zand en lava, welke de valleijen aldaar aangevuld hebben! (bl. 260.)

Die omringende bergtoppen zijn de wanden van den grooten krater, *Dassar, Roedjak* genaamd, bijgenaamd: zandzee. De *Bromo* is een der erruptiekegels. Het ontstaan te beschrijven is zoo gewaagd als onmogelijk, vooral als men van gevulde valleijen schrijft.

Batok, kegelvormige berg bij de grens van *Probolinggo,* benoorden den vuurberg *Bromo,* 7000 voeten hoog.- bl. 125, I. Dit is even ondoordacht dáárneêr geschreven, uit een reisverhaal van 1836. De *Batok,* (klapperdop,) is een erruptiekegel op den kraterbodem die *Dassar* heet, naast de erruptiekegel *Bromo.* De *Batok* is 926 Rh. voet boven de *Dassar,* en deze is daar 6860 R. v. boven zee ongeveer, want de top van den *Batok* zal 7543 R. v. boven zee zijn.

Kembang, berg, *Tengger;* 8212 voet boven zee, bl 121, II. *Passaroewan.*

Koembang, berg, zuid van de *Bromo,* in *Bezoeki,* 8253

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

v. volgens JUNGHUHN bl. 156. Twee verschillende namen en artikelen voor éénen erruptie krater, die naast den *Bromo* ligt, en zich 1553 voet boven den krater-bodem verheft, ongeveer als de *Batok*, en niet in *Bezoeki* ligt.

Penanjaän, noorder kraterrand *Tengger*, 7677 voet bl. 769, II, juist volgens ZOLLINGER en den Gouv. Almanak, maar in 1861 niet gevonden.

Ik meen dat het de pas van *Moengal* is, het heuveltje daarbij.

Moengal, berg, *Tengger*, rand *Dasar*, (op bl. 218 juist: *Dassar*,) 7574 R. v. heerlijk vergezicht op.... en den *Yaug* in het oosten, (elders onjuist *Ajang*.)

Deze opgave van een heerlijk vergezicht is juist. *Moengal* is echter geen berg, maar eene kloof in den grooten kraterwand, waar langs men de steilte van 714 voeten afdaalt, zigzagsgewijze.

Gedalo, bl. 341, berg, *Tengger*. Volgens JUNGHUHN ZOLLINGER, den Almanak, *Gedollo*, *Gedaloe*, 1348 R. v. boven de *Dassar*, N. O. hoekpijlaar van den kraterwand, en totaal 8210 R. v. boven zee. In loco heet hij de bergbult, *Telogo-indro*.

Gebok Klakka, bl. 340, dorp. *Tengger*, *Probolingo*. 3884 R. v.

Gelok Klakka volgens den officieelen Indischen Almaank *Kebo Glagah*, bl. 90, II, overgewezen tot *Gobrook Glaga*.

Gobo Klakka, bl. 359, I. *Gobrook Glaga*, ib. Dorp *Malang*, 3715 voet. Tenggerezen, koffijtuinen.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Vijf artikels voor één dorp, *Gobrook Glaga*, juist. Ruischend riet. Niet *Kebo* (buffel) of *Klakka* (gespleten bamboe) *Gebok* (vogelverschrikker) *Gebok* (mes.)

De „nalezer" van het N. I. Woordenboek, de nog onafzienbare menigte van verschillen met de Indische werkelijkheid en Indische waarheid in aanmerking nemende, wenscht vooreerst bij B te staken.

Voor oppervlakkige Nederlandsche beschouwing is het een duchtig werk; voor partijschap is het doeltreffend; voor de Indische wetenschap is het grootendeels antiek-modern, omdat men zich de moeite niet schijnt te hebben getroost om de „nieuwste" berigten na te gaan en met de oude te vergelijken, en de kaarten te raadplegen.

SOERABAYA, **J. HAGEMAN, Jcz.**
Junij 1865.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Pro 87/188 - 387.

MULUD

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

